

Fahrenheit 451

10 mei 1933: Boeken op de brandstapel

BRON: De Standaard, 10 mei 2013

>> Willem van Zadelhoff

Vandaag precies tachtig jaar geleden gooiden nazistische studenten in Berlijn duizenden boeken in het vuur. Het werk van Joodse schrijvers en auteurs die het naziregime niet welgevallig waren, werd in dit brandoffer niet alleen symbolisch door folklore opzijgeduwd.

Boekverbrandingen zijn van alle tijden. De Romeinse keizer Hadrianus liet niet alleen boeken verbranden maar ook de schrijvers ervan. Toen in 1530 de eerste gedrukte exemplaren van de Koran in het Westen opdoken, werden die op last van paus Clemens VII verbrand. Nog niet eens zo lang geleden, in de late jaren 80, verbrandden woedende moslims Salman Rushdies roman *De duivelsverzen*. En in 2011 stak de Amerikaanse predikant Wayne Sapp tijdens een speciale terechtstelling een Koran aan, die eerst een uur in kerosine had gelegen.

In Ray Bradbury's *sf*-klassieker *Fahrenheit 451* zijn boeken verboden. Als ze ontdekt worden, komen ze onherroepelijk in het vuur terecht. De titel van het boek is de temperatuur waarop boeken in brand schieten.

De geschiedenis laat zien dat boekverbrandingen voortkomen uit de behoefte om een cultuur of maatschappij te zuiveren van vreemde invloeden van buitenaf. De nazi's verbrandden boeken van Joodse auteurs en auteurs die verdacht werden van kosmopolitisme, die dus 'on-Duits' dachten.

Regen

Natuurlijk was alles tot in de puntjes geregeld, die avond van 10 mei 1933 in Berlijn. Een pyrotechnisch bedrijf was belast met de voorbereidingen. Niets was aan het toeval overgelaten. Nou ja, niets... Toen het rond 21.30 uur begon te regenen, brak er onder de ceremoniemeesters toch lichte paniek uit. Alles werd op alles gezet om het vuur gaande te houden zolang de boeken die verbrand zouden worden nog niet ter plekke waren.

Officieren van de SA dragen verboden boeken uit een boekhandel in Hamburg in 1933.

Vele duizenden waren naar de Opernplatz gekomen. Al wekenlang hadden de kranten over de op handen zijnde gebeurtenis bericht. Eerst nog in vage termen. Over de inhoud werd weinig prijsgegeven. Pas op 14 april werd duidelijk wat de actie concreet inhield: 'Openbare verbranding van ontwrichtende Joodse literatuur door de studentengemeenschappen van de universiteiten, naar aanleiding van de schaamteloze lastercampagne door het wereldjodendom tegen Duitsland'.

Het initiatief was niet genomen door Hitlers minister van Propaganda Joseph Goebbels, zoals wel eens gesuggereerd is, maar door de Duitse studentengemeenschappen. Op de Duitse universiteiten heerste al voor de machtsovername van Hitler een uitgesproken reactionaire en nationalistische stemming.

Dat de studentenverenigingen een trouw instrument van de antisemitische propagandamachine van de nazi's waren, blijkt uit de zogenaamde 'Twaalf stellingen tegen de on-Duitse geest' die zij half april 1933 naar buiten brachten. In de vijfde stelling lezen we:

‘Als de Jood Duits schrijft, dan liegt hij.’ Want Joden zijn vreemdelingen. Daarom wordt van de censuur geëist dat Joodse publicaties alleen in het Hebreeuws mogen verschijnen. Als ze toch in het Duits verschijnen zullen ze worden aangemerkt als vertalingen. De Duitse taal is er alleen voor de Duitsers.

‘Tegen deze waanzin, die zo absurd klinkt, dat het bijna grappig is, werd nauwelijks protest aangetekend’, merkt Volker Weidermann op in zijn *Buch der verbrannten Bücher*.

Groot enthousiasme

In ieder geval laaide het vuur van de boekverbranding die avond in Berlijn hoog op, ondanks de regen. Vlammen van tien, twaalf meter hoog. In daaropvolgende dagen werd de actie uitgebreid naar andere Duitse universiteitssteden. Ook daar was het enthousiasme van de bevolking groot.

Waren het allemaal Joodse auteurs wier boeken op 10 mei op de brandstapel terecht kwamen? Neen, onder de paraplu van die zogenaamde ‘schaamteloze lastercampagne door wereldjodendom’ kwam alles terecht wat het nieuwe regime op de een of andere manier niet welgevallig was. Al eind jaren zo beklagde een jonge bibliothecaris uit Breslau, Wolfgang Herrmann, zich over de door het communisme en liberalisme besmette Duitse bibliotheken. Hij was de man achter een lijst met boeken van schrijvers die het ‘meest bedreigend en on-Duits’ waren. Die lijst werd maatgevend voor de boekverbranding van 10 mei 1933. Later volgden er nog andere lijsten, maar die van Herrmann zou steeds als uitgangspunt blijven dienen.

Wie stond op die eerste lijst? Te veel om allemaal te vermelden. Hoewel de impact van de boekverbranding op het culturele leven eigenlijk niet beter geïllustreerd zou kunnen worden door juist de volledige lijst te publiceren.

Van sommige auteurs, zoals Heinrich Mann, werd het hele oeuvre verboden. Van anderen alleen bepaalde publicaties. Van de nu vergeten Bertha von Suttner, pacifiste en in 1905 winnares van de Nobelprijs voor de Vrede, stond de roman *Die Waffen nieder!* op de lijst. Van Alfred Döblin was dan weer alles verboden behalve *Wallenstein*, zijn historische roman over Ferdinand II, keizer van het Heilige Roomse Rijk. Latere lijsten waren niet meer zo genuanceerd. Toen werd van verdachte auteurs simpelweg alles verboden.

Broodroof

De boekverbrandingen betekenden voor de getroffen auteurs broodroof. De meesten waren aangewezen op Duitstalige lezers en die werden hen van de een op de andere dag afgenomen. Ze verzeilden vaak in de anonimiteit als balling in het buitenland. In veel gevallen werden ze voorgoed vergeten, weggegomd uit de geschiedenis.

In zijn toneelstuk *Almansor* laat Heinrich Heine het personage Hassan opmerken: ‘Waar men boeken verbrandt, verbrandt men uiteindelijk ook mensen.’ Uiteindelijk werden Heines boeken bijna vijftien jaar na zijn tragische dood ook door de nazi’s verboden.

In de Duitse bibliotheken viel na 1933 niet veel meer te beleven. Vele boeken waren vernietigd, vele schrijvers werden onzichtbaar. De Duitse cultuur was beroofd van zijn kloppende hart. Wat overbleef was vooral folklore.